

DOI: 10.33270/05267303.9
УДК 327(477:55):341

ТРЕПАК Віктор*

доктор юридичних наук, доцент, співробітник Головного управління розвідки
Міністерства оборони України
04176, вул. Електриків, 33, м. Київ, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2703-7375>

Розвиток українсько-іранських відносин в умовах російсько-української війни та перспективи їх подальшої трансформації

Анотація. У статті досліджено розвиток українсько-іранських відносин в умовах російсько-української війни, окреслено перспективи їх трансформації. Простежено еволюцію двосторонньої взаємодії від встановлення дипломатичних відносин до сучасної безпекової конфронтації. Обґрунтовано, що протягом 1991–2013 років сформувалася прагматична модель співробітництва, основу якої становили політичний діалог, торговельно-економічні інтереси та науково-технічна взаємодія. Встановлено, що після початку російської агресії 2014 року розпочалося поступове геополітичне розходження України й Ірану, а катастрофа рейсу PS752 2020 року спричинила кризу політичної довіри. З'ясовано, що якісним рубежем став 2022 рік, коли поглиблення російсько-іранського військово-технічного співробітництва та використання Росією іранських безпілотних систем перетворили іранський чинник на проблему національної безпеки України. Доведено, що впродовж 2022–2025 років відбулася системна деградація двосторонніх відносин, а події 2026 року засвідчили появу елементів безпосереднього зіткнення безпекових інтересів України й Ірану за одночасного збереження дипломатичних механізмів стримування ескалації. Запропоновано авторську періодизацію українсько-іранських відносин, обґрунтовано трансформацію російського чинника із зовнішньої умови їх розвитку в системоутворюючий фактор сучасних двосторонніх відносин. Окреслено три сценарії подальшого розвитку відносин: контрольована конфронтація, подальша ескалація та обмежена нормалізація; їх реалізація залежатиме від таких чинників: перебіг російсько-української війни, характер російсько-іранського військово-технічного співробітництва, міжнародне становище Ірану та збереження дипломатичного діалогу. Найімовірнішим у короткостроковій перспективі визначено сценарій контрольованої конфронтації.

Ключові слова: Україна; Ісламська Республіка Іран; українсько-іранські відносини; російсько-українська війна; російсько-іранське співробітництво; військово-технічне співробітництво; безпекова конфронтація; зовнішня політика.

Історія статті:

Отримано: 20.08.2026
Прийнято: 01.09.2026
Опубліковано: 01.10.2026

Рекомендоване посилання:

Трепак В. Розвиток українсько-іранських відносин в умовах російсько-української війни та перспективи їх подальшої трансформації. *Наука і правоохорона*. 2026. Вип. 3 (73). С. 99–113. DOI: 10.33270/05267303.9

*Відповідальний автор

© Трепак В., 2026. This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)

Вступ

Українсько-іранські відносини протягом періоду незалежності України пройшли складну еволюцію – від формування політичного діалогу та розвитку торговельно-економічного й науково-технічного співробітництва до істотного погіршення двосторонніх відносин і виникнення безпечових суперечностей. Виразною їх трансформація стала в умовах російсько-української війни, яка поступово перетворилася на один із визначальних зовнішніх чинників політики Ісламської Республіки Іран (далі – Іран) щодо України. Після початку російської агресії 2014 року двосторонні відносини дедалі більше залежали не лише від безпосередніх інтересів України й Ірану, а й від ширшої конфігурації міжнародних відносин, передусім взаємодії Ірану з Російською Федерацією (далі – РФ), США й державами Європи. Додатковим чинником погіршення українсько-іранських відносин стала катастрофа літака рейсу PS752 авіакомпанії «Міжнародні авіалінії України» в січні 2020 року, яка спричинила кризу довіри між сторонами.

Якісно новий етап розпочався після повномасштабного вторгнення РФ в Україну в лютому 2022 року. Поглиблення російсько-іранського військово-технічного співробітництва та використання російськими військами іранських безпілотних літальних апаратів проти України зумовили перехід іранського чинника з переважно зовнішньополітичної в безпосередньо безпекову площину. Тож характер українсько-іранських відносин дедалі більше визначався не потенціалом двостороннього співробітництва, а суперечністю національних безпекових інтересів двох держав.

Події 2026 року засвідчили подальше поглиблення зазначеної трансформації. Інцидент у Каспійському морі та реакція офіційного Тегерана продемонстрували можливість переходу накопичених українсько-іранських суперечностей на якісно новий рівень. Водночас дипломатичні контакти між сторонами та прагнення уникнути неконтрольованої ескалації свідчать про збереження механізмів взаємного стримування. За таких умов актуальності набуває комплексне дослідження еволюції українсько-іранських відносин під впливом російсько-української війни, визначення чинників їх трансформації та оцінка перспектив подальшого розвитку.

Матеріали та методи

Проблематика українсько-іранських відносин представлена в українській та зарубіжній науковій літературі нерівномірно. Дослідження, присвячені першим десятиліттям після встановлення дипломатичних відносин між Україною та Іраном, переважно концентрувалися на становленні політичного діалогу, формуванні договірно-правової бази, розвитку торговельно-економічного, науково-технічного та гуманітарного співробітництва. У цьому контексті важливими є праці

Т. Лахманюк (2012), у яких розглянуто основні напрями становлення та розвитку співробітництва України з Іраном. Окремий напрям досліджень становлять роботи, присвячені зовнішній політиці Ірану та чинникам, які визначають її формування. Зокрема, І. Панова й О. Жеваго (2022) досліджували як теоретичні засади іранської зовнішньої політики, так і перспективи українсько-іранського співробітництва. Такі роботи надають можливість розглядати двосторонні відносини в ширшому контексті зовнішньополітичних інтересів офіційного Тегерана.

Після початку повномасштабної російсько-української війни характер наукового осмислення проблеми суттєво змінився. Фокус уваги спрямовано на військово-політичне зближення Ірану та РФ, іранській допомозі РФ, застосуванні безпілотних літальних апаратів і наслідках цієї взаємодії для відносин Ірану з Україною. Зокрема, еволюцію українсько-іранських відносин протягом 1991–2023 років аналізує В. Озкан (2023), модель їх становлення та подальшого занепаду – А. Ключник (2023). Н. Пророченко (2025) розглядає позицію Ірану щодо російської війни проти України, трансформацію іранської зовнішньої політики впродовж 2022–2025 років. Важливими для розуміння мотивів поведінки офіційного Тегерана є також дослідження Р. Чудьди (2025), натомість військово-технічний аспект російсько-іранського співробітництва, зокрема розвиток іранської індустрії БПЛА та її значення для війни в Україні, аналізує Е. Лоб (2023).

Водночас аналіз наявної літератури засвідчує, що українсько-іранські відносини переважно досліджували або в контексті розвитку двостороннього співробітництва, або крізь призму зовнішньої політики Ірану та російсько-іранського зближення. Значно менше уваги спрямовано на комплексний аналіз того, як російсько-українська війна послідовно змінювала модель відносин між Україною та Іраном і сприяла переходу від співробітництва до безпекового протистояння.

Крім того, наявні академічні дослідження переважно охоплюють події до 2025 року, унаслідок чого новітній етап українсько-іранських відносин, пов'язаний з подіями 2026 року, ще не отримав належного комплексного наукового осмислення. Це зумовлює необхідність продовження дослідження та визначення можливих моделей подальшої взаємодії України й Ірану.

Метою статті є комплексний аналіз розвитку українсько-іранських відносин в умовах російсько-української війни, визначення основних чинників, етапів їх трансформації та оцінка перспектив подальшого розвитку двосторонніх відносин з огляду на зміни регіонального й міжнародного безпекового середовища.

Для досягнення поставленої мети передбачено: визначити особливості становлення та розвитку українсько-іранських відносин після встановлення дипломатичних відносин; з'ясувати

вплив російської агресії проти України після 2014 року на характер політичної взаємодії України й Ірану; проаналізувати значення катастрофи рейсу PS752 для формування кризи довіри у двосторонніх відносинах; дослідити вплив повномасштабної російсько-української війни та поглиблення російсько-іранського військово-технічного співробітництва на відносини України з Іраном; схарактеризувати зміни в політико-дипломатичній та безпековій взаємодії України й Ірану в 2022–2026 роках; визначити роль подій 2026 року в загальній еволюції українсько-іранських відносин; встановити ключові внутрішні та зовнішні чинники, від яких залежатиме подальша динаміка двосторонніх відносин; визначити найімовірніші сценарії їх подальшого розвитку.

Результати й обговорення

Робоча гіпотеза. Російсько-українська війна стала системоутворюючим чинником трансформації українсько-іранських відносин. Якщо на початкових етапах їх розвитку взаємодію визначали переважно прагматичними політичними та економічними інтересами, то поглиблення стратегічної та військово-технічної взаємодії Ірану з РФ поступово сформувало фундаментальну суперечність між безпековими інтересами України та зовнішньополітичними інтересами Ірану. Події 2026 року стали виявом переходу цієї суперечності на новий рівень, однак наявність взаємних ризиків і ширших регіональних інтересів обох держав обмежує ймовірність їх переходу до відкритого військового протистояння.

Для з'ясування причин, логіки та можливих наслідків зазначеної трансформації українсько-іранські відносини доцільно розглядати не лише крізь призму окремих дипломатичних криз чи поточних політичних рішень, а в історичній динаміці – від формування їх первинної моделі після здобуття Україною незалежності до сучасного безпекового протистояння. Такий підхід надає можливість визначити, на яких етапах і під впливом яких чинників змінювалася природа двосторонньої взаємодії, а також окреслити межі й передумови її можливої подальшої трансформації.

Становлення та розвиток українсько-іранських відносин упродовж 1991–2013 років. Становлення українсько-іранських відносин розпочалося майже одразу після проголошення незалежності України та відбувалося в умовах формування нової системи міжнародних відносин на пострадянському просторі. Ісламська Республіка Іран визнала незалежність України 25 грудня 1991 року, а 22 січня 1992 року між двома державами було встановлено дипломатичні відносини (Lakhmanyuk, 2012, р. 202). Іран належав до держав, які на початковому етапі української незалежності виявили зацікавленість у

швидкому встановленні політичного діалогу з Україною.

Інституціоналізація двосторонніх відносин відбувалася доволі інтенсивно. 1992 року було відкрито Посольство Ірану в Києві, а в жовтні того самого року розпочало діяльність Посольство України в Тегерані (Kliuchnyuk, 2023, р. 37). Водночас формувалася договірно-правова база взаємодії, що мала забезпечити розвиток політичного, економічного та науково-технічного співробітництва. Фундаментальне значення для становлення політико-правових засад двосторонніх відносин мала підписана в Тегерані 26 квітня 1992 року Декларація про принципи дружнього співробітництва між Україною та Іраном (Kliuchnyuk, 2023, р. 36). Документ передбачав розвиток відносин між двома державами на засадах дружби та рівноправного партнерства, а також активізацію переговорів на найвищому державному рівні, контактів міністрів закордонних справ, консультацій з міжнародних та двосторонніх питань, що становили взаємну зацікавленість (Kliuchnyuk, 2023, р. 36). Зміст Декларації має принципове значення для аналізу подальшої трансформації українсько-іранських відносин. На початковому етапі сторони керувалися можливістю формування довгострокової моделі партнерства, ґрунтованої на взаємному визнанні державних інтересів і розвитку політичної й економічної взаємодії. Тож відносини України з Іраном у 1990-х – на початку 2000-х років доцільно розглядати насамперед у парадигмі прагматичного співробітництва, а не безпекового суперництва.

Важливим підґрунтям такого співробітництва була взаємна економічна зацікавленість. Україна розглядала Іран як перспективного торговельно-економічного партнера та ринок для продукції промисловості, натомість Іран був зацікавлений у використанні українського промислового, технологічного й наукового потенціалу. Саме значний економічний інтерес обох держав став однією з характерних рис українсько-іранських відносин після здобуття Україною незалежності (Kliuchnyuk, 2023, р. 36). Серед перспективних напрямів співробітництва важливе місце посідала енергетика. На початку 1990-х років Україна була зацікавлена в диверсифікації джерел постачання енергоносіїв, а Іран, який володів значними запасами нафти і природного газу, прагнув розширювати зовнішні ринки. У цьому контексті обговорювали можливості постачання іранських енергоресурсів в Україну та реалізації спільних інфраструктурних проєктів (Lakhmanyuk, 2012, р. 203).

Водночас потенціал енергетичної співпраці не було реалізовано цілком. Подальший розвиток відносин засвідчив характерну для українсько-іранської взаємодії суперечність між широкими декларованими можливостями співробітництва та обмеженими можливостями їх практичного

втілення. Зокрема, попри зацікавленість України в іранських енергоресурсах, імпорту іранської нафти та газу не став вагомим складовою двосторонньої торгівлі (Kliuchnyk, 2023, p. 41). Натомість стійкого характеру набули торговельно-економічні зв'язки. Їхньою відмітною рисою було істотне переважання українського експорту над імпортом з Ірану. Основними напрямками економічної взаємодії були торгівля сільськогосподарською продукцією, продукцією металургії, машинобудування, паливно-енергетичного комплексу та співробітництво у сфері інфраструктури (Kliuchnyk, 2023, p. 37). Поступове зростання товарообігу свідчило про формування матеріальної основи двосторонніх відносин. Якщо 2001 року обсяг торгівлі між Україною та Іраном становив близько 165 млн доларів США, то 2012 року він досягнув 1,232 млрд доларів США (Kliuchnyk, 2023, p. 37). Така динаміка засвідчувала істотне значення іранського ринку для України та демонструвала, що до початку наступного етапу російсько-українського протистояння двосторонні відносини мали відчутну економічну основу.

Важливе місце у двосторонній взаємодії посідало також науково-технічне та промислове співробітництво. Одним із найпоказовіших його прикладів стала авіаційна галузь, зокрема співпраця щодо літака Ан-140. Авіабудування поряд із торговельно-економічними зв'язками належало до найпомітніших напрямів практичної взаємодії двох держав (Kliuchnyk, 2023, p. 41). Цей напрям демонстрував специфічну взаємодоповнюваність інтересів сторін: Іран був зацікавлений у технологіях і розвитку власних виробничих можливостей, а Україна – у зовнішніх ринках для високотехнологічної продукції та компетенцій своєї авіаційної промисловості. Водночас українсько-іранські відносини вже на цьому етапі не розвивалися ізольовано від міжнародного середовища. Однією з їхніх визначальних особливостей став вагомий вплив третіх держав і міжнародних обставин. Виразним був санкційний чинник. Посилення міжнародних санкцій проти Ірану 2013 року негативно позначилося на торговельно-економічній взаємодії: після досягнення високих показників товарообігу 2012 року наступного року його обсяг істотно скоротився (Kliuchnyk, 2023, p. 37).

Отже, українсько-іранські відносини протягом 1991–2013 років можна визначити як прагматичну модель співробітництва, основу якої становили політичний діалог, торговельно-економічні інтереси та науково-технічна взаємодія. Її формування відбувалося на основі взаємної зацікавленості: Україна прагнула диверсифікувати зовнішньоекономічні зв'язки та закріпитися на перспективному ринку Близького і Середнього Сходу, натомість Іран був зацікавлений у доступі до української промислової продукції, технологій та науково-технічного потенціалу.

Водночас уже протягом цього періоду виявилася важлива структурна особливість двосторонніх відносин – їх значна залежність від зовнішніх чинників. Міжнародна політика щодо Ірану, санкційні режими та позиції третіх держав могли безпосередньо впливати на можливості Києва і Тегерана реалізовувати двосторонні домовленості. Проте до 2014 року вплив цих факторів переважно обмежував потенціал співробітництва, не формуючи фундаментальної суперечності між національними безпековими інтересами України й Ірану. Саме ця обставина є принциповою для подальшого аналізу. Якщо протягом 1991–2013 років зовнішнє середовище переважно визначало межі та можливості співробітництва, то після початку російської агресії проти України російський чинник поступово почав впливати вже на характер українсько-іранських відносин. Тому 2014 рік доцільно розглядати як початок нового етапу, протягом якого сформована в попередні два десятиліття прагматична модель почала зазнавати поступової трансформації.

Українсько-іранські відносини протягом 2014–2021 років: посилення російського чинника та криза довіри. Початок російської агресії проти України 2014 року створив принципово нові зовнішньополітичні умови для розвитку українсько-іранських відносин. Якщо впродовж попереднього періоду російський чинник був одним із зовнішніх факторів, що впливали на можливості співробітництва України й Ірану, то після анексії Криму та початку бойових дій на сході України відносини Ірану з РФ стали набувати дедалі важливішого значення безпосередньо для українських національних інтересів. Реакція Ірану на українські події 2014 року водночас не означала його однозначного переходу на російські позиції. Іран не визнав анексію Криму РФ. Під час голосування Генеральної Асамблеї ООН за резолюцію 68/262 «Територіальна цілісність України», якою було підтверджено суверенітет і територіальну цілісність України в її міжнародно визнаних кордонах та невизнання зміни статусу АРК і м. Севастополя, представника Ірану не було (Prokochenko, 2023, p. 140). Така позиція давала Ірану можливість формально не підтримувати анексію української території, одночасно уникаючи прямого політичного протиставлення себе РФ.

Утім події Революції Гідності й остаточне закріплення європейського та євроатлантичного напрямку зовнішньої політики України вплинули на сприйняття України іранським керівництвом. А. Ключник зазначає, що після подій 2014 року в Україні офіційний Тегеран сприймав її як державу, орієнтовану на США та Захід (Kliuchnyk, 2023, p. 38). Така оцінка не призвела до припинення двосторонніх контактів, однак створювала додаткове політичне обмеження для розвитку українсько-іранської взаємодії. Водночас 2014 року ще не став моментом руйнування сформованої

раніше прагматичної моделі відносин. Попри політичні розбіжності та російську агресію проти України, торговельно-економічне співробітництво між Києвом і Тегераном продовжувалося. 2014 року загальний товарообіг між Україною та Іраном становив близько 756,4 млн доларів США, 2015 року – 564,1 млн доларів, 2016 року – 745,1 млн доларів, 2017 року – 622,6 млн доларів (Kliuchnyk, 2023, р. 38). Це засвідчило, що початок російсько-української війни не спричинив автоматичного згортання економічних зв'язків України з Іраном.

Збереження економічної взаємодії демонструвало відмітну особливість українсько-іранських відносин цього періоду: політичні суперечності співіснували з прагматичною зацікавленістю сторін у продовженні співробітництва. Український експорт до Ірану переважно охоплював сільсько-господарську та продовольчу продукцію, газові турбіни, локомотиви й інші товари, тоді як серед іранського експорту в Україну були, зокрема, лікарські засоби та сухофрукти (Kliuchnyk, 2023, р. 38). Водночас протягом другої половини 2010-х рр. поступово посилювався інший процес – зближення Ірану із РФ. Особливого значення воно набуло на тлі сирійського конфлікту та ширшого протистояння Ірану із США. Унаслідок цього для Ірану дедалі складнішим ставало одночасне збереження збалансованих відносин із РФ та Україною (Progochenko, 2023, р. 140). На цьому етапі російсько-іранське зближення ще не перетворило Іран на безпосередній чинник воєнної загрози для України, однак поступово формувало зовнішньополітичне середовище, у якому можливості українсько-іранського партнерства ставали дедалі обмеженішими.

Отже, упродовж 2014–2019 років сформувалася певна подвійність українсько-іранських відносин. З одного боку, Іран не визнав російську анексію Криму, двосторонній політичний діалог не був припинений, а економічні зв'язки продовжували функціонувати. З іншого – стратегічне значення РФ для Ірану поступово посилювалося, натомість Україна дедалі більше інтегрувалася в західний політичний та безпековий простір. Отже, зовнішньополітичні траєкторії України й Ірану почали поступово розходитися.

Якісно інший характер кризи українсько-іранських відносин сформувався 2020 року. Уранці 8 січня поблизу Тегерана зазнав катастрофи літак Boeing 737-800 авіакомпанії «Міжнародні авіалінії України», який виконував рейс PS752 за маршрутом Тегеран–Київ. Катастрофа призвела до загибелі всіх 176 осіб, які перебували на борту. Через три дні після трагедії іранська сторона визнала, що літак було збито двома ракетами класу «земля–повітря», випущеними Корпусом вартівих Ісламської революції (Kliuchnyk, 2023, р. 39). Збиття PS752 стало принципово іншим типом кризи, ніж попередні політичні й економічні розбіжності між

двома державами. Ішлося вже не про обмеження перспектив співробітництва під впливом третіх держав, а про загибель людей унаслідок дій іранських військових і подальшу проблему встановлення відповідальності, проведення розслідування та виплати компенсацій. Унаслідок цього до традиційних зовнішньополітичних суперечностей додалася глибока криза довіри. Українською негативно на двосторонні відносини вплинули суперечності навколо встановлення обставин катастрофи та відповідальності за неї. Після початкового заперечення причетності до знищення літака іранська сторона визнала його ураження власними силами протиповітряної оборони (Kliuchnyk, 2023, р. 39). Надалі питання належного розслідування, притягнення винних до відповідальності та компенсацій родинам загиблих стало одним із центральних проблемних питань у відносинах України з Іраном. Водночас навіть трагедія PS752 не призвела до негайного припинення дипломатичних чи економічних відносин. Зазначене підтверджується, зокрема, динамікою торгівлі. Якщо 2019 року загальний товарообіг становив 263,7 млн доларів США, то 2020 року він зріс до 307,1 млн доларів, а 2021 року – до 723,7 млн доларів (Kliuchnyk, 2023, р. 38). Отже, напередодні повно-масштабного російського вторгнення економічна взаємодія між двома державами продовжувала демонструвати значний потенціал навіть на тлі гострої політичної кризи.

Саме ця обставина дає змогу точніше визначити місце 2020–2021 років у запропонованій періодизації. Катастрофа рейсу PS752 спричинила кризу політичної довіри, але ще не означала остаточного руйнування прагматичної моделі українсько-іранських відносин. Економічні інтереси сторін зберігалися, дипломатичні канали функціонували, а Іран формально не підтримував територіальні претензії РФ щодо України.

Отже, період 2014–2021 років доцільно розглядати як перехідний етап трансформації українсько-іранських відносин. Упродовж 2014–2019 років сформована раніше модель прагматичного співробітництва загалом зберігалася, однак поступово зазнавала впливу дедалі помітнішого геополітичного розходження сторін і поглиблення російсько-іранських відносин. Протягом 2020–2021 років до цих структурних суперечностей додалася криза довіри, спричинена збиттям рейсу PS752.

Водночас до початку 2022 років між Україною та Іраном ще не сформувалося безпосереднього безпекового протистояння. Іран не був стороною російсько-української війни, Україна його не розглядала як державу, військові технології якої систематично використовують для завдання ударів по українській території. Саме тому повномасштабне вторгнення РФ 24 лютого 2022 року та подальше поглиблення російсько-іранського військово-технічного співробітництва

стали якісним рубежем: суперечності, які до цього переважно залишалися політичними та дипломатичними, почали безпосередньо стосуватися національної безпеки України.

Українсько-іранські відносини впродовж 2022–2025 років: від кризи довіри до безпекового протистояння. Повномасштабне вторгнення РФ в Україну 24 лютого 2022 року стало якісним рубежем у розвитку українсько-іранських відносин. Якщо протягом 2014–2021 років російський чинник переважно опосередковано впливав на двосторонні відносини через поглиблення політичної та військової взаємодії РФ та Ірану, то після початку повномасштабної війни співробітництво Ірану з Росією почало безпосередньо зачіпати національну безпеку України. Унаслідок цього попередня криза довіри поступово трансформувалася у значно глибшу суперечність безпекових інтересів. Позиція Ірану щодо повномасштабного російського вторгнення характеризувалася суперечністю між офіційно декларованими принципами та практичним зовнішньополітичним курсом. Іран формально обстоював припинення війни та її політичне врегулювання, водночас відтворював російські тези щодо причин конфлікту, відповідальність за який покладав на політику США та розширення НАТО. Р. Чулда характеризує таку поведінку як вияв переважання політичного прагматизму над декларованими Іраном ідеологічними принципами, зокрема підтримкою самовизначення та опору агресії (Czulda, 2022, р. 254–257).

Водночас підтримка РФ не означала повного прийняття Іраном російської територіальної політики щодо України. Іран не визнав російську анексію Криму, а також не визнав проголошене Росією включення інших окупованих українських територій до складу РФ (Czulda, 2022, р. 271–272). Ця обставина демонструвала специфічний характер іранської політики: Іран прагнув поглиблювати стратегічну взаємодію з Росією, не беручи на себе політичних і міжнародно-правових наслідків офіційного визнання зміни українських кордонів.

Визначальним чинником подальшої трансформації українсько-іранських відносин стало військово-технічне співробітництво Ірану з РФ. В умовах затяжного характеру війни та потреби Росії в збільшенні парку ударних безпілотних літальних апаратів Іран став важливим джерелом відповідних технологій та озброєнь. М. Есламі зазначає, що вже влітку 2022 року Іран передав Росії значну кількість військових безпілотників, що мало компенсувати недостатні російські можливості у сфері ударних БПЛА (Eslami, 2022, р. 507–508).

Іранська безпілотна авіація набула особливого значення для Росії в другій половині 2022 року. Насамперед ішлося про ударні безпілотники Shahed-131 та Shahed-136, які

російська сторона почала систематично застосовувати проти України. Р. Чулда визначає саме ці системи одним із найвиразніших символів залучення Ірану до війни на боці Росії та зазначає, що їхнє використання російськими військами в Україні було зафіксовано з вересня 2022 року (Czulda, 2022, р. 268–269). Значення постачання іранських БПЛА виходило далеко за межі звичайної торгівлі озброєнням. Shahed дали Росії порівняно дешевий інструмент для здійснення далекобійних ударів, який можна застосовувати масово та створювати додаткове навантаження на українську систему протиповітряної оборони. М. Есламі акцентує на тому, що використання іранських безпілотних систем змінило окремі параметри ведення війни, надавши Росії додаткові можливості для здійснення ударів на значній відстані (Eslami, 2022, р. 513–516). Для Ірану передання безпілотних систем Росії також мало ширше стратегічне значення. Розвиток іранської індустрії БПЛА протягом попередніх десятиліть поступово перетворив їх із засобу, орієнтованого переважно на внутрішні потреби й підтримку регіональних партнерів Ірану, на інструмент реалізації позарегіональних зовнішньополітичних інтересів. Е. Лоб зазначає, що після 2020 року Іран став активніше виходити на міжнародний ринок військових безпілотників, а передання відповідних технологій Росії стало кульмінацією цієї тенденції та засобом розширення іранського впливу за межами Близького Сходу (Lob, 2023, р. 111–114).

Отже, російсько-іранське військово-технічне співробітництво мало подвійні наслідки. Для Росії воно забезпечувало доступ до додаткових засобів ведення війни, натомість для Ірану створювало можливість апробації та демонстрації власних військових технологій у масштабному міждержавному конфлікті. Водночас саме цей процес спричинив принципову зміну сприйняття Ірану в Україні. Іран дедалі менше розглядали лише як державу, що підтримує політичні відносини з Росією, оскільки продукцію його військово-промислового комплексу безпосередньо використовували для ведення бойових дій проти України. Наслідком стала стрімка деградація двосторонніх політичних відносин. У вересні 2022 року Україна ухвалила рішення позбавити посла Ірану акредитації та істотно скоротити чисельність дипломатичного персоналу іранського посольства в Києві у відповідь на постачання Росії озброєння (Kliuchnyuk, 2023, р. 40). Такий крок означав перехід від політичних заяв і дипломатичних протестів до практичного зниження рівня міждержавної взаємодії.

З цього моменту проблема іранських БПЛА стала одним із центральних питань українсько-іранських відносин. Офіційний Тегеран протягом тривалого часу заперечував постачання Росії безпілотників для застосування у війні проти України, а згодом визнав передання певної

кількості БПЛА, акцентуючи, що це відбулося до початку повномасштабної війни. Натомість масштаби й систематичність застосування російськими військами систем Shahed стали для України підставою розглядати ірансько-російську військову взаємодію як безпосередню загрозу (Czulda, 2022, р. 268–270). Значення іранського чинника для Росії не обмежувалося постачанням готових систем. Поступово співробітництво набувало довгострокового характеру та передбачало передання технологій, створення можливостей для виробництва безпілотних систем уже на російській території. Це свідчило про перехід від ситуативного постачання озброєнь до інституціоналізації окремих напрямів військово-технічної кооперації Москви й Тегерана (Lob, 2023, р. 132–136).

Російсько-українська війна водночас вплинула на широкий зовнішньополітичний курс Ірану. Н. Пророченко зазначає, що протягом 2022–2025 років відбулося подальше поглиблення російсько-іранського співробітництва, натомість відносини Ірану з Україною та західними державами зазнали суттєвого погіршення (Progochenko, 2025, р. 191–195). За таких умов війна стала одним із чинників пришвидшення переорієнтації офіційного Тегерана на тіснішу взаємодію з незахідними центрами сили. Російсько-іранське зближення не слід ототожнювати із формуванням повноцінного військово-політичного союзу. Взаємодія двох держав ґрунтувалася переважно на прагматичному збігу інтересів: протистоянні західному санкційному тиску, потребі Росії в озброєнні й технологіях, прагненні Ірану розширити військово-технічне співробітництво та зміцнити власні міжнародні позиції. Тож підтримка Росії була для Ірану передусім інструментом реалізації власних зовнішньополітичних інтересів, а не наслідком безумовної підтримки всіх напрямів російської політики (Czulda, 2022, р. 271–274). Для українсько-іранських відносин мотиви офіційного Тегерана мали менше практичне значення, ніж наслідки його рішень. Незалежно від того, чи розглядало іранське керівництво передачу військових технологій як підтримку Росії, як комерційну операцію або як складову власної стратегії протистояння Заходу, відповідні системи застосовували у війні проти України. Унаслідок цього сформувалася фундаментальна суперечність: реалізація Іраном власних стратегічних інтересів через військово-технічне співробітництво з Росією почала безпосередньо створювати загрози для безпеки України.

У цьому контексті 2022–2025 роки доцільно визначати як етап системної деградації українсько-іранських відносин. На відміну від кризи після катастрофи PS752, яка була пов'язана передусім з відповідальністю за конкретну трагедію, після 2022 року джерело суперечностей набуло постійного характеру. Воно було закладене в моделі російсько-іранського військово-

технічного співробітництва та його практичному використанні Росією у війні.

Водночас протягом 2022–2025 років Україна й Іран не перейшли до безпосереднього воєнного протистояння. Дипломатичні відносини, хоча й були суттєво обмежені, формально зберігалися, а канали політичної комунікації не були цілком ліквідовані. Це дає підстави характеризувати зазначений етап не як прямий міждержавний конфлікт, а як формування асиметричного безпекового протистояння: Іран не вів бойових дій проти України власними збройними силами, проте його військові технології стали важливим елементом російської воєнної кампанії. До 2025 року ця суперечність набула структурного характеру. Українсько-іранські відносини вже не могли повернутися до попередньої прагматичної моделі лише через відновлення дипломатичного діалогу або торговельно-економічної взаємодії, оскільки ключовим питанням стала військова співпраця Ірану з державою, яка здійснює агресію проти України. Тож можливість майбутньої нормалізації дедалі більше залежала не тільки від безпосередніх рішень України та Ірану, а й від характеру та масштабів російсько-іранської стратегічної взаємодії.

Тож повномасштабна російсько-українська війна завершила трансформацію російського чинника в українсько-іранських відносинах. Якщо протягом 1991–2013 років Росія була одним із зовнішніх факторів двосторонньої взаємодії, а впродовж 2014–2021 років російсько-іранське зближення поступово обмежувало можливості українсько-іранського партнерства, то після 2022 року співробітництво РФ та Ірану стало безпосереднім джерелом загроз національній безпеці України. Саме ця зміна визначила перехід від моделі прагматичного співробітництва через кризу довіри до моделі безпекового протистояння та створила передумови для нового етапу ескалації українсько-іранських відносин 2026 року.

Українсько-іранські відносини 2026 року: формування нового рівня безпекового протистояння. Події 2026 року засвідчили подальшу трансформацію українсько-іранських відносин і появу в них елементів безпосереднього безпекового протистояння. Якщо протягом 2022–2025 років основним джерелом конфронтації залишалося російсько-іранське військово-технічне співробітництво та використання РФ іранських військових технологій проти України, то влітку 2026 року суперечності між Україною та Іраном уперше настільки виразно виявилися навколо українських військових операцій проти логістичної інфраструктури, пов'язаної з російсько-іранською взаємодією. Ключовим епізодом стало проведення Україною 25 липня 2026 року серії далекобійних ударів по російських військових і логістичних об'єктах, частина яких розташовувалася в акваторії Каспійського моря. Служба безпеки України офіційно повідомила про ураження

нафтодобувної платформи родовища «Філановського», ракетного катера проекту 12418 «Молнія» та вантажних суден, які перебували під міжнародними санкціями і, за даними української сторони, використовувалися для перевезення військових вантажів між Іраном та Росією (Security Service of Ukraine, 2026). Принципово важливим для оцінки подальшої українсько-іранської суперечки є те, що в офіційному повідомленні СБУ не було названо іранське судно «Апа». Українська спецслужба характеризувала мету операції через їхню функціональну роль у російсько-іранській військовій логістиці та міжнародний санкційний статус (Security Service of Ukraine, 2026). Водночас іранська сторона пов'язала з українською операцією ураження вантажного судна «Апа», унаслідок якого загинув громадянин Ірану та ще один член екіпажу дістав поранення (Coote, 2026).

Отже, уже на початковому етапі формування конфліктної ситуації виникли дві відмінні інтерпретації подій. Українська сторона розглядала операції в Каспійському регіоні в контексті реалізації права на самооборону та руйнування логістичних ланцюгів, що забезпечували військовий потенціал РФ (Security Service of Ukraine, 2026). Іранська сторона натомість трактувала інцидент як напад на іранське комерційне судно та загрозу власним громадянам і національним інтересам (Coote, 2026).

Саме ця відмінність у визначенні характеру об'єкта стала центральним елементом подальшої інформаційної та дипломатичної конфронтації. Посол Ірану в РФ Казем Джалалі заявив, що «Апа» було повністю цивільним судном і не перевозило військового вантажу (Tasnim News Agency, 2026). Натомість українська позиція виходила із ширшої проблеми функціонування каспійського логістичного маршруту, через який здійснювали перевезення військових вантажів між Іраном і Росією (Security Service of Ukraine, 2026). На момент підготовки цього дослідження публічно доступні матеріали не дають достатніх підстав беззастережно ототожнювати назване Іраном судно «Апа» з конкретними підсанкційними суднами, про ураження яких офіційно повідомила СБУ. Тому таке ототожнення не має бути використане як безспірно встановлений факт. Реакція офіційного Тегерана на інцидент була демонстративно жорсткою. Міністр закордонних справ Ірану Аббас Арагчі заявив, що дії офіційного Києва не можуть залишитися без відповіді (Coote, 2026). Голова парламентської Комісії з національної безпеки та зовнішньої політики Ебрагім Азізі також виступив із різкою критикою України, а представники іранської влади акцентували на праві Ірану захищати свої інтереси та реагувати на завдану шкоду (Coote, 2026; Azizi, 2026).

Ескалаційна риторика мала важливе значення для розвитку двосторонніх відносин. Протягом 2022–2025 років конфронтація між Україною та Іраном залишалася переважно

асиметричною: іранські військові технології використовувала проти України РФ, натомість безпосереднього застосування сили між Україною та Іраном не відбувалося. Після каспійського інциденту в офіційному іранському дискурсі вже безпосередньо Україна стала об'єктом погроз щодо можливих дій у відповідь. Це дає підстави говорити про появу елементів прямої безпекової конфронтації, хоча жорстка риторика ще не означала переходу сторін до відкритого збройного протистояння.

Подальший розвиток подій вкрай важливий для розуміння меж цієї ескалації. Попри різкі публічні заяви, сторони зберегли дипломатичний канал комунікації. Міністр закордонних справ України Андрій Сибіга провів телефонну розмову з Аббасом Арагчі. Український міністр акцентував, що дії України спрямовані на захист держави від російської агресії та не мають на меті ураження цивільних суден або цивільних осіб. Водночас Україна закликала Іран припинити підтримку російської війни проти України (Sybigha, 2026). Іранська сторона представила зміст цієї розмови інакше, спрямовуючи увагу на отриманих від України запевненнях у ненавмисному характері ураження і відсутності прагнення до ескалації. Арагчі водночас заявив про неприйнятність нападів на громадян й інтереси Ірану та необхідність відшкодування завданих збитків (Araghchi, 2026). Отже, навіть у межах дипломатичного діалогу сторони зберігали відмінні трактування причин і відповідальності за інцидент.

Показовою стала подальша позиція речника Міністерства закордонних справ Ірану Есмаїла Багаї. 3 серпня 2026 року він заявив, що українські посадовці під час контактів з іранською стороною називали інцидент ненавмисним, однак, на думку Тегерана, наявні свідчення, зокрема публічні заяви Президента України, вказували на навмисний характер атаки. Багаї зазначив, що Іран вислухав українські пояснення і очікує практичних кроків, водночас залишаючи за собою можливість ужити заходів для притягнення України до відповідальності та недопущення повторення таких інцидентів (Tasnim News Agency, 2026).

Ця заява демонструє важливу зміну тональності, порівняно з першими реакціями після інциденту. Іран не відмовився від звинувачень і можливості відповіді, однак риторика була частково переведена з площини негайної відплати в площину відповідальності, очікування подальших дій української сторони й дипломатичного врегулювання. Це дає підстави розглядати поведінку Тегерана як поєднання демонстративного сигналізування про готовність захищати власні інтереси з одночасним прагненням зберегти контроль за масштабом ескалації.

Важливо враховувати й ширший міжнародний контекст, у якому розгорталася ця криза. На початку серпня 2026 року Іран одночасно був залучений до складного переговорного процесу

щодо безпеки судноплавства в Ормузькій протоці. Е. Багаї повідомляв про інтенсивні переговори з Оманом щодо створення механізму безпечного проходу суден і водночас акцентував на необхідності запобігати подальшому поширенню регіональної нестабільності (Tasnim News Agency, 2026). За таких умов відкриття ще одного напрямку безпосередньої збройної конфронтації об'єктивно створювало для офіційного Тегерана додаткові стратегічні ризики.

Каспійський інцидент має значення і в ширшому контексті російсько-іранського співробітництва. Каспійське море протягом російсько-української війни перетворилося на важливий транспортно-логістичний простір взаємодії Росії та Ірану. Тож перенесення українських далекобійних операцій на об'єкти в цьому регіоні засвідчило, що логістична інфраструктура російсько-іранського військового-технічного співробітництва дедалі менше може розглядатися як географічно віддалена від українського театру війни. Україна фактично продемонструвала спроможність впливати не лише на кінцеве застосування відповідних озброєнь, а й на окремі елементи логістичних маршрутів, які забезпечують російський військовий потенціал. Саме ця обставина дає змогу визначити події літа 2026 року як якісно новий етап українсько-іранських відносин. Відбулася зміна просторової та функціональної логіки конфронтації. Протягом 2022–2025 років Іран впливав на безпеку України переважно через військово-технічну взаємодію з РФ. 2026 року українські дії, спрямовані на руйнування російських військово-логістичних можливостей, почали безпосередньо зачіпати об'єкти й інтереси, які Тегеран розглядав як власні.

Водночас наявні факти не дають достатніх підстав характеризувати українсько-іранські відносини 2026 року як відкрите збройне протистояння. Попри ескалаційну риторику, сторони продовжили дипломатичні контакти, а Тегеран не припинив використовувати політичні механізми реагування. Тому точнішим видається визначення цього етапу як формування елементів безпосередньої безпечної конфронтації за одночасного збереження механізмів взаємного стримування.

Цей висновок має принципове значення для запропонованої періодизації українсько-іранських відносин. Якщо протягом 1991–2013 років домінувала модель прагматичного співробітництва, упродовж 2014–2019 років відбувалося поступове геополітичне розходження сторін, протягом 2020–2021 років сформувалася криза довіри, а протягом 2022–2025 років – структурне безпекове протистояння, опосередковане російсько-іранським військово-технічним співробітництвом, то події 2026 року засвідчили можливість переходу до безпосереднього зіткнення безпекових інтересів України й Ірану. Водночас саме збереження дипломатичного діалогу після каспійського інциденту демонструє, що така трансформація не

є незворотною і не обов'язково має завершитися прямою міждержавною збройною конфронтацією. Подальша траєкторія українсько-іранських відносин залежатиме від характеру російсько-іранської військово-технічної взаємодії, перебігу російсько-української війни, поведінки Ірану в ширшому близькосхідному конфлікті, можливості виживання режиму Ісламської Республіки та здатності Києва й Тегерана розмежовувати власні двосторонні інтереси від їх взаємодії з третіми державами.

Перспективи українсько-іранських відносин.

Перспективи українсько-іранських відносин зумовлені сукупністю двосторонніх, регіональних і глобальних чинників. Їх сучасний стан є результатом тривалої трансформації, водночас збереження дипломатичних каналів комунікації навіть після найгостріших кризових епізодів засвідчує, що конфронтаційний характер двосторонніх відносин не слід вважати незворотним.

Визначальним чинником подальшої динаміки залишатиметься характер російсько-іранської взаємодії. Повномасштабна російсько-українська війна продемонструвала, що саме військово-технічне співробітництво Ірану з РФ перетворило російський чинник із зовнішньої обставини українсько-іранських відносин на їх ключову структурну проблему. Іранське озброєння і технології, використані РФ проти України, сформували безпосередню суперечність між зовнішньополітичними інтересами Тегерана й безпековими інтересами Києва (Czulda, 2022, p. 268–274; Prorochenko, 2025, p. 191–195).

За таких умов нормалізація відносин без зміни характеру російсько-іранського військово-технічного співробітництва видається малоюмовірною. Навіть за збереження дипломатичних контактів повернення до моделі, характерної для 1990-х – початку 2010-х років, обмежуватиметься тим, що для України питання взаємодії Ірану з Росією вже має не лише зовнішньополітичний, а безпосередньо воєнний характер. Отже, перспективи двосторонніх відносин залежатимуть не стільки від декларативної готовності сторін до діалогу, скільки від того, чи продовжуватиме Іран забезпечувати Росію засобами, технологіями або іншими можливостями, які можуть бути використані у війні проти України.

Другим визначальним чинником буде перебіг російсько-української війни. Продовження масштабних бойових дій об'єктивно посилюватиме значення будь-якої зовнішньої допомоги РФ і, відповідно, обмежуватиме простір для нормалізації відносин Києва з державами, які сприяють підтриманню російського військового потенціалу. Натомість завершення активної фази війни або істотне скорочення російської залежності від іранського військово-технічного ресурсу може послабити один із головних конфліктогенних чинників у відносинах України й Ірану.

Водночас завершення війни автоматично не означатиме відновлення українсько-іранського

партнерства. Негативний досвід попереднього періоду (катастрофа рейсу PS752, проблема відповідальності за її наслідки, використання іранських безпілотних систем Росією, дипломатичні конфлікти та події 2026 року) сформував дефіцит взаємної довіри. Тому навіть за сприятливої зміни міжнародної ситуації нормалізація, ймовірно, матиме поступовий та обмежений характер.

Третім важливим чинником є місце Ірану в системі близькосхідної та глобальної безпеки. Зовнішня політика офіційного Тегерана традиційно формується не лише під впливом двосторонніх відносин, а й через його протистояння із США та Ізраїлем, санкційний тиск, відносини з державами Перської затоки, Китаєм і Росією. Упродовж 2022–2025 років російсько-українська війна сприяла подальшій переорієнтації Ірану на поглиблення взаємодії з незахідними центрами сили (Prochenko, 2025, р. 191–195). Подальші зміни у відносинах Тегерана із Заходом потенційно можуть впливати і на його політику щодо України.

Події 2026 року продемонстрували ще одну нову обставину: російсько-українська та близькосхідна безпекові системи дедалі тісніше взаємопов'язані. Іранська сторона розглядала каспійський інцидент не ізольовано, а в контексті ширшої міжнародної конфронтації, натомість українська сторона безпосередньо пов'язувала свої дії з необхідністю протидії російській військовій логістиці (Security Service of Ukraine, 2026; Sybiha, 2026). Тому українсько-іранські відносини надалі дедалі складніше аналізувати виключно як сукупність двосторонніх контактів. Реакція сторін на кризу літа 2026 року продемонструвала наявність важливого стримувального механізму. Попри жорстку публічну риторику іранського керівництва, Україна й Іран зберегли прямий дипломатичний діалог. Міністр закордонних справ України А. Сибіга (2026) акцентував на прагненні уникнути ескалації, водночас закликавши Іран припинити підтримку російської війни проти України. Міністр закордонних справ Ірану А. Арагчі (2026) також заявив про відсутність прагнення до ескалації, хоча зазначив про неприйнятність нападів на громадян та інтереси Ірану й необхідність компенсації завданих втрат.

Окреслена поведінка сторін дає підстави припустити, що навіть за умов гострої конфронтації Україна й Іран усвідомлюють високі ризики її переходу в пряме міждержавне військове протистояння. Для України відкриття додаткового напрямку конфлікту поза російсько-українським театром не відповідає стратегічним завданням ведення оборонної війни. Для Ірану прямий конфлікт з Україною також створював би додаткові зовнішньополітичні й військові ризики, передусім в умовах одночасної напруженості на Близькому Сході. Саме тому взаємне стримування може залишатися однією з

ключових характеристик двосторонніх відносин у коротко- та середньостроковій перспективі.

На основі виявлених тенденцій доцільно виокремити три базові сценарії розвитку українсько-іранських відносин.

Сценарій 1. Контрольована конфронтація.

Найімовірнішим у короткостроковій перспективі видається збереження контрольованої політико-безпекової конфронтації. За такого сценарію фундаментальні причини суперечностей між Україною та Іраном не усуваються: Іран зберігає стратегічну взаємодію з РФ, а офіційний Київ продовжує розглядати її військово-технічну складову як загрозу власній національній безпеці. Одночасно обидві держави утримуються від кроків, здатних перетворити конфронтацію на відкритий двосторонній збройний конфлікт. Саме елементи такої моделі виявилися після подій липня 2026 року. Перші заяви представників Ірану містили прямі попередження щодо відповіді, однак подальша комунікація була перенесена в дипломатичну площину (Sybiha, 2026; Araghchi, 2026; Tasnim News Agency, 2026). Іранська сторона не відмовилася від претензій до України, проте водночас наголошувала на небажанні ескалації. Українська сторона також засвідчила оборонний характер своїх дій та необхідність уникнення подальшого загострення.

За реалізації цього сценарію двосторонні відносини залишатимуться на низькому політичному рівні. Повноцінне економічне та науково-технічне співробітництво буде суттєво обмежене, однак дипломатичні представництва та прямі канали комунікації можуть зберігатися. Їх основною функцією стане не розвиток партнерства, а кризове управління, запобігання помилковим інтерпретаціям дій сторін і недопущення неконтрольованої ескалації.

Сценарій 2. Подальша ескалація. Другий сценарій передбачає перехід від контрольованої конфронтації до значно гострішого протистояння. Основними тригерами його реалізації можуть стати розширення військово-технічної допомоги Ірану Росії, застосування нового іранського озброєння проти України, пряме залучення іранських структур до забезпечення російських військових операцій або нові інциденти, унаслідок яких постраждають громадяни чи об'єкти, які Іран безпосередньо вважатиме своїми.

Особливо небезпечним чинником може стати подальше розширення географії українських операцій проти російської військової логістики. Події 2026 року продемонстрували, що об'єкти і транспортні маршрути, пов'язані з російсько-іранською взаємодією, можуть потрапляти у сферу українських оборонних операцій (Security Service of Ukraine, 2026). За відсутності чіткого розмежування російської військової логістики й іранських цивільних інтересів ризик нових кризових ситуацій зберігатиметься.

За такого сценарію можливими наслідками можуть стати подальше зниження рівня дипломатичних відносин, розширення санкцій, припинення окремих форматів дипломатичної присутності та посилення взаємної конфронтаційної риторики. Водночас прогнозування конкретних форм силової відповіді Ірану без відповідних доказів було б необґрунтованим. Події літа 2026 року засвідчили наявність ескалаційної риторики, однак не доводять автоматичної готовності офіційного Тегерана до безпосереднього збройного конфлікту з Україною.

Сценарій 3. Обмежена нормалізація.

Третій сценарій передбачає поступове зниження рівня конфронтації та часткове відновлення двостороннього політичного діалогу. Його реалізація можлива передусім за умови істотного скорочення або припинення військово-технічної взаємодії Ірану з Росією в тих сферах, які безпосередньо впливають на безпеку України.

Важливими передумовами могли б також стати зміна характеру російсько-української війни, прагнення офіційного Тегерана до поліпшення відносин з європейськими державами, подолання його міжнародної ізоляції та поява взаємної зацікавленості України й Ірану у відновленні обмеженого політичного й економічного діалогу. Історичний досвід 1991–2013 років свідчить про існування об'єктивних економічних передумов українсько-іранської співпраці, однак після подій 2022–2026 років вони вже не можуть забезпечити відновлення попередньої моделі відносин.

Навіть за сприятливого розвитку подій нормалізація навряд чи означатиме швидке повернення до партнерства. Значний дефіцит довіри, накопичений унаслідок катастрофи рейсу PS752, російсько-іранського військово-технічного співробітництва та кризових подій 2026 року, зумовлюватиме поступовий характер зближення. Найреалістичнішим його початковим етапом може стати відновлення регулярного політичного діалогу, розв'язання конкретних двосторонніх проблем і створення механізмів запобігання новим кризам.

Отже, у короткостроковій перспективі найімовірнішим видається сценарій контрольованої конфронтації. На користь цього висновку свідчить одночасна наявність двох протилежних тенденцій. З одного боку, фундаментальна суперечність між безпековими інтересами України та військово-політичною взаємодією Ірану з Росією зберігається. З іншого – реакція України й Ірану на кризу 2026 року продемонструвала зацікавленість обох держав у недопущенні її переходу в неконтрольоване пряме протистояння (Sybiha, 2026; Araghchi, 2026; Tasnim News Agency, 2026).

У середньостроковій перспективі співвідношення між трьома сценаріями визначатиметься передусім п'ятьма чинниками: перебігом і результатами російсько-української війни; масштабами й

характером російсько-іранського військово-технічного співробітництва; станом відносин Ірану із США та європейськими державами; розвитком безпекової ситуації на Близькому Сході; здатністю України й Ірану підтримувати прямі механізми кризової дипломатії.

Окремим аспектом доцільно відмітити потенційну ймовірність зміни суспільно-політичного ладу в Ірані внаслідок тривалого протистояння із США та Державою Ізраїль, продовження суттєвого погіршення економічного становища в країні, яка зберігається та може стрімко реалізуватися за певних умов. Наразі ознак, які могли б прогнозувати швидку зміну влади в Ірані чи перехід до нової форми державного управління, не спостерігається. Проте, з огляду на історичну специфіку революційних процесів в Ірані, світовий досвід зміни влади в інших країнах, суттєва складність їх чіткого планового передбачення, Україні необхідно бути готовою діяти на випередження та мати підготовлений алгоритм дій у разі відкриття «вікна можливостей» для відновлення взаємовигідних двосторонніх відносин з новим керівництвом Ірану, ґрунтованих на наявному досвіді минулого співробітництва. Прикладом успішної реалізації зовнішньополітичного курсу України на Близькому Сході є скоординована діяльність МЗС країни щодо відновлення відносин із новим урядом Сирії після повалення режиму Б. Асада.

Перспективи українсько-іранських відносин не є однозначно конфронтаційними, однак їх нормалізація потребує усунення або істотного послаблення головної структурної причини сучасної кризи – використання російсько-іранської взаємодії в спосіб, що створює безпосередні загрози національній безпеці України. До того часу найреалістичнішою моделлю залишатиметься поєднання політичного та безпекового протистояння зі збереженням дипломатичних механізмів, спрямованих не допустити його переростання у відкритий міждержавний конфлікт.

Висновки

Здійснене дослідження засвідчує, що українсько-іранські відносини протягом періоду незалежності України зазнали глибокої трансформації, характер і спрямованість якої визначалися змінами міжнародного безпекового середовища й російсько-українською війною. Якщо на початковому етапі двостороння взаємодія ґрунтувалася переважно на прагматичних політичних, торговельно-економічних і науково-технічних інтересах, то поступове посилення російського чинника, а згодом поглиблення військово-технічного співробітництва Ірану з Російською Федерацією призвели до формування принципової суперечності між зовнішньополітичними інтересами офіційного Тегерана та безпековими інтересами України.

Перший етап українсько-іранських відносин, що охоплював 1991–2013 роки, характеризувався формуванням і функціонуванням прагматичної моделі співробітництва. Після встановлення дипломатичних відносин сторони сформували договірно-правову базу взаємодії, підтримували політичний діалог, розвивали торговельно-економічне й науково-технічне співробітництво. Протягом цього періоду виявилася залежність двосторонніх відносин від зовнішніх чинників, насамперед міжнародної політики щодо Ірану, санкційних режимів і позицій третіх держав. Проте зазначені обставини переважно обмежували можливості реалізації потенціалу співробітництва, не створюючи фундаментальної суперечності між національними безпековими інтересами України й Ірану.

Початок російської агресії проти України 2014 року поступово змінив значення зовнішніх чинників у двосторонніх відносинах. Іран не визнав російської анексії Криму, водночас уникаючи відкритого політичного протистояння з РФ. Упродовж 2014–2019 років торговельно-економічна взаємодія України й Ірану продовжувалася, однак поглиблення російсько-іранського співробітництва та одночасне посилення європейського і євроатлантичного напрямку зовнішньої політики України поступово сприяли геополітичному розходженню України й Ірану.

Переломним моментом стала катастрофа рейсу PS752 у січні 2020 року, яка перевела наявні суперечності на рівень глибокої кризи політичної довіри. Водночас збереження дипломатичних контактів і значного обсягу торговельно-економічної взаємодії протягом 2020–2021 років свідчить, що ця трагедія, попри її виняткову гостроту для двосторонніх відносин, ще не зруйнувала остаточно сформовану раніше прагматичну модель взаємодії.

Якісним рубежем у трансформації українсько-іранських відносин стало повномасштабне вторгнення РФ в Україну в лютому 2022 року. Військово-технічне співробітництво Ірану з РФ, насамперед передання безпілотних систем і відповідних технологій, перетворило іранський чинник на безпосередню загрозу національній безпеці України. Відтоді визначальною проблемою двосторонніх відносин стало вже не ставлення Ірану до російської агресії, а практичні наслідки його співробітництва з РФ для ведення війни проти України.

Отже, упродовж 2022–2025 років відбулася системна деградація українсько-іранських відносин. Позиція Ірану залишалася суперечливою: Іран не визнавав російську анексію українських територій, водночас поглиблював співробітництво з РФ, що сприяло підтриманню її військового потенціалу. Це дає підстави вважати, що політика Ірану визначалася передусім прагматичним розрахунком власних стратегічних інтересів, однак

практичним наслідком реалізації такого курсу стало подальше руйнування відносин з Україною.

Події 2026 року засвідчили перехід зазначеної трансформації на новий рівень. Каспійський інцидент продемонстрував, що українські дії, спрямовані на протидію російському військовому потенціалу та пов'язаним із ним логістичним маршрутам, можуть безпосередньо зачіпати інтереси, які Тегеран визначає як власні. Реакція представників іранського керівництва та поява заяв про можливі дії у відповідь свідчили про формування елементів безпосередньої безпекової конфронтації між двома державами.

Водночас розвиток кризи продемонстрував і межі ескалації. Попри жорсткість публічної риторики, Україна й Іран зберегли прямі дипломатичні контакти. Українська сторона акцентувала на оборонній спрямованості своїх дій та необхідності уникнення подальшого загострення, а іранська, зберігаючи претензії до України, також заявляла про відсутність прагнення до ескалації. Отже, стан українсько-іранських відносин 2026 року доцільно визначати не як відкрите збройне протистояння, а як формування безпосередньої безпекової конфронтації за одночасного збереження механізмів взаємного стримування.

На цій підставі запропоновано періодизацію українсько-іранських відносин, яка відображає зміну моделі двосторонньої взаємодії: 1991–2013 роки – становлення та розвиток прагматичного співробітництва; 2014–2019 роки – поступове геополітичне розходження за збереження двосторонньої взаємодії; 2020–2021 роки – криза політичної довіри; 2022–2025 роки – системна деградація відносин і формування опосередкованого безпекового протистояння; 2026 рік – поява елементів безпосередньої безпекової конфронтації за одночасного збереження механізмів її стримування.

Російсько-українську війну доцільно визначати як системоутворювальний чинник сучасної трансформації українсько-іранських відносин. Її вплив полягав не лише в загальному погіршенні політичного діалогу між Україною та Іраном. Значно важливішим стало те, що російсько-іранське зближення поступово змінило функціональне значення Ірану для України: від потенційного політичного й економічного партнера він перетворився на державу, військово-технічна взаємодія якої з Російською Федерацією безпосередньо впливає на перебіг війни та безпеку України.

Водночас результати дослідження не дають підстав вважати подальше поглиблення українсько-іранської конфронтації безальтернативним. На сучасному етапі найімовірнішим видається сценарій контрольованої конфронтації, за якого фундаментальна суперечність безпекових інтересів сторін зберігатиметься, однак Україна й Іран намагатимуться не допустити її переходу в прямий міждержавний збройний

конфлікт. Дипломатична комунікація після загострення 2026 року підтверджує наявність такої взаємної зацікавленості.

Перспектива часткової нормалізації українсько-іранських відносин у середньо-строковому та довгостроковому вимірах залежатиме передусім від масштабів і характеру подальшого військово-технічного співробітництва Ірану з РФ, перебігу та результатів російсько-української війни, розвитку відносин Ірану із західними державами й загальної трансформації безпекового середовища на Близькому Сході. Відновлення повноцінного політичного діалогу буде суттєво ускладнене доти, доки співробітництво Ірану з Росією створюватиме безпосередні загрози для України.

Отже, повернення до моделі українсько-іранських відносин, притаманної для 1990-х – початку 2010-х років, у найближчій перспективі видається малоймовірним. Проте збереження дипломатичних каналів і взаємна зацікавленість уникнення прямого збройного зіткнення зали-

шають простір для поступового зниження конфронтації за умови зміни її структурних причин. У цьому контексті стратегічним завданням української політики щодо Ірану має бути поєднання захисту власних безпекових інтересів із підтриманням каналів прямої комунікації, що дозволятимуть запобігати неконтрольованій ескалації та, за сприятливої зміни міжнародного середовища, створюватимуть передумови для обмеженої нормалізації двосторонніх відносин.

Подяки

Немає.

Фінансування

Дослідження не фінансувалося.

Конфлікт інтересів

Немає.

References

- [1] Aragchi, A. (2026). Statement on the telephone conversation with the Minister of Foreign Affairs of Ukraine. X. Retrieved from <https://x.com/aragchi/status/2081406217486778612>.
- [2] Azizi, E. (2026). Statement concerning the attack in the Caspian Sea. X. Retrieved from <https://x.com/Ebrahimazizi33/status/2081484250134503620>.
- [3] Coote, D. (2026, July 26). Iran accuses Ukraine of attacking Iranian vessel in Caspian Sea. UPI. Retrieved from https://www.upi.com/Top_News/World-News/2026/07/26/iran-Ukraine-attacks-vessel-Caspian-Sea/8871785114574/.
- [4] Czulda, R. (2025). Between idealism and pragmatism: Iran's approach towards the Russian aggression against Ukraine in 2022. *Defence Studies*, 25(2), 254-279. DOI: 10.1080/14751798.2025.2438957.
- [5] Eslami, M. (2022). Iran's Drone Supply to Russia and Changing Dynamics of the Ukraine War. *Journal for Peace and Nuclear Disarmament*, 5(2), 507-518. DOI: 10.1080/25751654.2022.2149077.
- [6] Kliuchnyk, A. (2023). The model of Ukrainian-Iranian relations: Establishment and decline. *Foreign Affairs*, 33(3), 36-42. DOI: 10.46493/2663-2675.33(3).2023.36-42
- [7] Lakhmanyuk, T. (2012). Ukraine and the Islamic Republic of Iran: Paths to Cooperation. *Ukraine–Europe–World: International Collection of Scholarly Papers. Series «History, International Relations»*, 10, 202-207. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ues_2012_10_23
- [8] Lob, E. (2023). Iran's Drone Industry and Its Military Cooperation with Russia in Ukraine. *The Great Power Competition*, 5, 111-140. Cham : Springer. DOI: 10.1007/978-3-031-40451-1_6.
- [9] Özkan, V. (2023). The Process of Change in Ukraine-Iran Relations: 1991-2023. *Paradigma: İktisadi ve İdari Araştırmalar Dergisi*, 12(Special Issue), 175-201. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/3386012>
- [10] Panova, I.O., & Zhevago, O.K. (2022). Historical and Theoretical Aspects of Research on the Formation of the Foreign Policy of the Islamic Republic of Iran. *Problems of Economics*, 2, 32-38. DOI: 10.32983/2222-0712-2022-2-32-38
- [11] Panova, I.O., & Zhevago, O.K. (2022). Prospects for Cooperation Between Ukraine and Iran. *International Relations, Social Communications, and Regional Studies*, 2(13), 102-112. DOI: 10.26565/2310-9513-2022-15-02
- [12] Prorochenko, N.O. (2023). The Positions of the Islamic Republic of Iran in the Context of Russia's War Against Ukraine. *Ukraine in the Context of World Events: Analytical Notes of the State Institution "Institute of World History of the National Academy of Sciences of Ukraine" (2020–2023)*, 135-141. Kyiv : State Institution "Institute of World History of the National Academy of Sciences of Ukraine". Retrieved from <https://ivinas.gov.ua/viina-rf-proty-ukrainy/pozytsiiislamskoi-respubliki-iran-v-konteksti-viiny-rosii-proty-ukrainy.html>
- [13] Prorochenko, N.O. (2025). The Transformation of Iran's Foreign Policy in the Context of the 2022–2025 Russian-Ukrainian War, 17, 191-206. *Intermarum: History, Politics, Culture*. DOI: 10.35433/history.112107

- [14] Security Service of Ukraine (2026, July 25). The SBU has launched new strikes against Russia: a missile boat, two cargo ships, a radar station, and an oil rig were hit. Retrieved from <https://ssu.gov.ua/novyny/sbu-zavdala-novykh-udariv-po-rf-urazhenno-raketnyi-kater-dva-vantazhni-sudna-rls-ta-naftodobuvnu-platformu>
- [15] Sybiha, A. (2026). Statement on the telephone conversation with the Minister of Foreign Affairs of Iran. X. Retrieved from https://x.com/andrii_sybiha/status/2082148247033033175.
- [16] Tasnim News Agency. (2026, August 3). *Baghaei: No negotiations with the US; no change will occur in the situation of the Strait of Hormuz*. Retrieved from <https://tasnimnews.ir/fa/news/1405/05/12/3662690/>
- [17] Tasnim News Agency. (2026, July 27). There was no military ammunition on the Iranian ship targeted by Ukraine. Retrieved from <https://www.tasnimnews.ir/tr/news/2026/07/27/3657875/ukrayna-taraf%C4%B1ndan-hedef-al%C4%B1nan-iran-gemisinde-hi%C3%A7bir-askeri-m%C3%BChimmat-yoktu>.

Список використаних джерел

- [1] Araghchi A. Statement on the telephone conversation with the Minister of Foreign Affairs of Ukraine. X. 2026. URL: <https://x.com/araghchi/status/2081406217486778612>.
- [2] Azizi E. Statement concerning the attack in the Caspian Sea. X. 2026. URL: <https://x.com/Ebrahimazizi33/status/2081484250134503620>.
- [3] Coote D. Iran accuses Ukraine of attacking Iranian vessel in Caspian Sea. *UPI*. 26 July 2026. URL: https://www.upi.com/Top_News/World-News/2026/07/26/iran-Ukrain-attacks-vessel-Caspian-Sea/8871785114574/.
- [4] Czulda R. Between idealism and pragmatism: Iran's approach towards the Russian aggression against Ukraine in 2022. *Defence Studies*. 2025. Vol. 25, № 2. P. 254–279. DOI: 10.1080/14751798.2025.2438957.
- [5] Eslami M. Iran's Drone Supply to Russia and Changing Dynamics of the Ukraine War. *Journal for Peace and Nuclear Disarmament*. 2022. Vol. 5, № 2. P. 507–518. DOI: 10.1080/25751654.2022.2149077.
- [6] Kliuchnyk A. The model of Ukrainian-Iranian relations: Establishment and decline. *Foreign Affairs*. 2023. Vol. 33, No. 3. P. 36–42. DOI: 10.46493/2663-2675.33(3).2023.36-42
- [7] Лахманюк Т. Україна й Ісламська Республіка Іран: шляхи співробітництва. *Україна–Європа–Світ : міжнародний збірник наукових праць. Серія «Історія, міжнародні відносини»*. 2012. Вип. 10. С. 202–207. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ues_2012_10_23
- [8] Lob E. Iran's Drone Industry and Its Military Cooperation with Russia in Ukraine. *The Great Power Competition*. Vol. 5. Cham : Springer, 2023. P. 111–140. DOI: 10.1007/978-3-031-40451-1_6.
- [9] Özkan V. Ukrayna-İran İlişkilerinde Değişim Süreci: 1991-2023. *Paradigma: İktisadi ve İdari Araştırmalar Dergisi*. 2023. C. 12, вип. Özel Sayı. P. 175–201. URL: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/3386012>
- [10] Панова І. О., Жеваго О. К. Історико-теоретичні аспекти дослідження формування зовнішньої політики Ісламської Республіки Іран. *Проблеми економіки*. 2022. № 2. С. 32–38. DOI: 10.32983/2222-0712-2022-2-32-38
- [11] Панова І. О., Жеваго О. К. Перспективи співробітництва України та Ірану. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2022. № 2 (13). С. 102–112. DOI: 10.26565/2310-9513-2022-15-02
- [12] Пророченко Н. О. Позиції Ісламської Республіки Іран в контексті війни Росії проти України. *Україна в контексті світових подій: аналітичні записки Державної установи «Інститут всесвітньої історії НАН України» (2020–2023 рр.)*. Київ : ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України», 2023. С. 135–141. URL: <https://ivinas.gov.ua/viina-rf-proty-ukrainy/pozytsiislamskoi-respubliki-iran-v-konteksti-viiny-rosii-proty-ukrainy.html>
- [13] Пророченко Н. О. Трансформація зовнішньої політики Ірану в контексті російсько-української війни 2022–2025 рр. *Інтермарум: історія, політика, культура*. 2025. № 17. С. 191–206. DOI: 10.35433/history.112107
- [14] Служба безпеки України. СБУ завдала нових ударів по РФ: уражено ракетний катер, два вантажні судна, РЛС та нафтодобувну платформу. 25 липня 2026 р. URL: <https://ssu.gov.ua/novyny/sbu-zavdala-novykh-udariv-po-rf-urazhenno-raketnyi-kater-dva-vantazhni-sudna-rls-ta-naftodobuvnu-platformu>.
- [15] Sybiha A. Statement on the telephone conversation with the Minister of Foreign Affairs of Iran. X. 2026. URL: https://x.com/andrii_sybiha/status/2082148247033033175.
- [16] Baghaei: No negotiations with the US; no change will occur in the situation of the Strait of Hormuz [Багаї: Переговорів зі США немає; змін у ситуації в Ормузькій протоці не відбудеться] / Tasnim News Agency : офіційний вебсайт. 2026. 3 серпня.
- [17] Ukrayna Tarafından Hedef Alınan İran Gemisinde Hiçbir Askeri Mühimmat Yoktu. *Tasnim News Agency*. 27 July 2026. URL: <https://www.tasnimnews.ir/tr/news/2026/07/27/3657875/ukrayna-taraf%C4%B1ndan-hedef-al%C4%B1nan-iran-gemisinde-hi%C3%A7bir-askeri-m%C3%BChimmat-yoktu>.

TREPAK Viktor

Doctor of Law, Professor, Officer of the Defence Intelligence of Ukraine of the Ministry of Defence of Ukraine
04176, 33 Elektrykiv St., Kyiv, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2703-7375>

Development of Ukrainian-Iranian Relations in the Context of the Russian-Ukrainian War and Prospects for their Further Transformation

Abstract. The article examines the development of Ukrainian-Iranian relations in the context of the Russian-Ukrainian war and outlines the prospects for their further transformation. The evolution of bilateral relations is traced from the establishment of diplomatic ties to the current stage of security confrontation. It is argued that in 1991–2013, a pragmatic model of cooperation emerged, based on political dialogue, trade and economic interests, as well as scientific and technological cooperation. The study demonstrates that following the onset of Russian aggression in 2014, Ukraine and Iran began to diverge geopolitically, while the PS752 flight disaster in 2020 triggered a crisis of political trust. It is established that 2022 marked a qualitative turning point, when the deepening of Russian-Iranian military-technical cooperation and Russia's use of Iranian unmanned aerial systems transformed the Iranian factor into a national security concern for Ukraine. It is demonstrated that in 2022–2025, bilateral relations underwent systemic deterioration, while the events of 2026 revealed the emergence of elements of a direct clash between the security interests of Ukraine and Iran, alongside the continued functioning of diplomatic mechanisms aimed at containing escalation. An original periodization of Ukrainian-Iranian relations is proposed, and the transformation of the Russian factor from an external condition affecting their development into a systemic determinant of contemporary bilateral relations is substantiated. Three scenarios for the future development of relations are identified: controlled confrontation, further escalation, and limited normalization. The implementation of these scenarios will depend on the course of the Russian-Ukrainian war, the nature of Russian-Iranian military-technical cooperation, Iran's international position, and the preservation of diplomatic dialogue. Controlled confrontation is identified as the most likely scenario in the short term.

Keywords: Ukraine; Islamic Republic of Iran; Ukrainian-Iranian relations; Russian-Ukrainian war; Russian-Iranian cooperation; military-technical cooperation; security confrontation; foreign policy.